

سبک تعالی

ضرورت احیای کارکردهای مساجد برای ترویج سبک زندگی اسلامی

مسجدی‌ها فرصت رمضان را از دست ندهند

■ مهدی ارجمند

هر چقدر هم که فکر کنیم بازم تصور محله یا منطقه‌ای بدون وجود مسجد قابل باور نیست. مسجد در هر محله‌ای یکی از ضروریات آن محله است و به خاطر قداستی که دارد همواره مورد احترام اهل محل و در بیشتر اوقات نیز این مکان مقدس محل بررسی و رفع مشکلات نمازگزاران و اهالی محله است.

اهمیت و قداست خانه خدا از صدر اسلام مورد توجه قرار داشته

است و مسجد به عنوان اصلی‌ترین پایگاه پیامبر اکرم (ص)، در موارد مختلف همواره مورد استفاده قرار می‌گرفته است و تصمیمات بزرگ و سیاستگذاری برای جامعه اسلامی توسط پیامبر گرامی اسلام همواره در مسجد انجام می‌شد. از این رو همواره این مکان مقدس مورد توجه و اهمیت بوده و حرمت مسجد که از آن به عنوان خانه خدا نام می‌برند حرمتی است مانند حرمت کعبه و احترام این خانه مقدس بر همگان واجب است. مساجد در طول تاریخ کارکردهای متفاوتی داشته‌اند،

و کارکرد برجسته در سال‌های بعد از پیروزی انقلاب اسلامی و دوران دفاع مقدس نیز به خوبی تداوم یافت، به‌گونه‌ای که بر اساس آنچه در کتب معتبر تاریخی آمده است: «برخی مساجد ایران دارای کتابخانه‌های عظیمی بوده‌اند، از جمله مسجد جامع نیشابور». مساجد گاه پایگاه نظامی بودند یا یک مرکز آموزشی یا مرکز سیاستگذاری و گاه حتی سالن برگزاری جلسات نشست‌های مهم برای تصمیم‌گیری‌های سرنوشت‌ساز.

مثلاً در دوران گذشته و در قرون مختلف اسلامی گاه حتی مساجد به عنوان یک کتابخانه بزرگ و غنی مورد استفاده قرار می‌گرفتند، به‌گونه‌ای که بر اساس آنچه در کتب معتبر تاریخی آمده است: «برخی مساجد ایران دارای کتابخانه‌های عظیمی بوده‌اند، از جمله مسجد جامع نیشابور». مساجد گاه پایگاه نظامی بودند یا یک مرکز آموزشی یا مرکز سیاستگذاری و گاه حتی سالن برگزاری جلسات نشست‌های مهم برای تصمیم‌گیری‌های سرنوشت‌ساز.

■ کارکردهای مختلف مسجد در صدر اسلام

مساجد از صدر اسلام و در دوران مختلف تاریخی دارای ارزش و جایگاه بسیار بالایی بوده‌اند که این کارکرد همواره مورد توجه همگان قرار داشته است چنانکه علاوه بر کارکرد عبادی، دارای کارکردهای اجتماعی، سیاسی، آموزشی نیز بوده و بسیاری از نیازهای جامعه را برآورده می‌کردند. در حقیقت مسجد محل اداره جامعه تلقی می‌شد.

در همین رابطه چندی پیش حجت‌الاسلام حسین روحانی‌نژاد، معاون فرهنگی و تبلیغی سازمان تبلیغات اسلامی در مورد کارکردهای مساجد در صدر اسلام و آغاز انقلاب اسلامی و مقایسه آن با امروز و ظرفیت‌ها و کارکردهای مساجد برای پاسخگویی به مسائل اجتماعی گفت: «مساجد در صدر اسلام که به دسترس پیامبر بزرگوار اسلام شکل گرفت کارکردهای اجتماعی، سیاسی و فرهنگی و حاکمیتی داشتند. ملاقات‌های پیامبر در مسجد صورت می‌گرفت و قضاوت‌هایی که برای مراجعات و اختلافات داشتند در همان مسجد انجام می‌گرفت. در حقیقت مسجد محل اداره جامعه تلقی می‌شد.»

حجت‌الاسلام روحانی‌نژاد افزود: «رفته رفته که از صدر اسلام فاصله گرفتیم، حاکمیت‌ها و نظام‌های سیاسی مختلفی شکل گرفت که آن نظام‌ها سعی کردند بخشی از کارکردهای مساجد را بگیرند و متناسب آن، نهادهایی را تعیین کنند و بخشی از وظایف و کارکردهای مسجد را به آن نهادها و سازمان‌ها بسپارند. در طول زمان هر موقع حاکمیت‌ها دغدغه دین و دینداری مردم را نداشتند به همان میزان کارکرد مسجد کم‌رنگ می‌شد و در هر مقطعی هم که حاکمان به دین توجه داشتند تا حدودی مساجد کارکردهای خودشان را پیدا می‌کردند و به کارکردهای جدیدی دست می‌یافتند.»

■ تغییر نقش و کارکرد برخی از مساجد

این همه در حالی است که بررسی‌های جدید نشان می‌دهد به رغم اهمیت کارکرد و نقش مساجد در توسعه فرهنگی جامعه اسلامی و نیز تقویت بنیان‌های عقیدتی مسلمانان این روزها اما برخی از مساجد کارکردهای لازم را ندارند و صرفاً به عنوان محلی برای اقامه نماز تبدیل شده‌اند حال اینکه مسجد باید محل گره‌گشایی از کار مردم باشد و صرفاً یک مکان عبادت نیست. تعیین وقت برای فعالیت مسجد نیز محدود شدن فعالیت‌های مسجد به اقامه نماز جماعت یا برگزاری مراسم دعا، عدم برگزاری نماز جماعت صبح و عدم برنامه‌ریزی برای استفاده از ظرفیت‌های فراوان نوجوانان و جوانان و برکردن اوقات فراغت آنان مهم‌ترین انتقاداتی است که این روزها به برخی از مساجد وارد است و اینگونه استنباط می‌شود که برخی از مساجد کارکردهای واقعی خود را فراموش کرده‌اند.

بد نیست بدانید بنا بر خبر اعلام شده از سوی یکی از رسانه‌های رسمی کشور، از ۲ هزار مسجد موجود در پایتخت فقط در ۵۴۰ مسجد نماز صبح اقامه می‌شود و اکثر مساجد نیز فقط چند ساعت در روز برای اقامه نمازهای یومیه و برگزاری برخی مراسم‌ها فعال هستند، بر این اساس اول کارکرد مساجد در شرایطی که پیامدهای مسائل و معضلات اجتماعی و فرهنگی پیچیده‌تر شده، نگرانی‌هایی را در میان انجمن‌های صاحب‌نظران مسائل مذهبی و فرهنگی ایجاد کرده است، این در حالی است که وجود حدود ۲۰ هزار مسجد و نقش بی‌بدیل کارکرد مساجد در فرهنگ‌سازی دینی و افزایش سلامت جامعه بر کسی پوشیده نیست.

آنچه نگرانی‌ها را بیشتر می‌کند این است که نماز جماعت در ۱۵۰۰ مسجد پایتخت کشوری برگزار نمی‌شود که ام‌القرای شورای اسلامی لقب گرفته و

در حالی است که در تهران شاهد بروز تاهنجارهای مختلفی در حوزه فرهنگی و اجتماعی هستیم. کمبود مسجد در تهران و سایر شهرستان‌ها در حالی است که مسئولان سازمان اوقاف و ستاد اقامه نماز در سال‌های گذشته اعلام کرده‌اند با توجه به جمعیت ایران، نیازمند حداقل ۱۰۰ هزار مسجد و ساخت حدود ۲۸ هزار مسجد جدید هستیم.

از این تعداد ۲۶ هزار مسجد در شهرها و ۲ هزار مسجد در جاده‌ها باید احداث شود زیرا در حال حاضر طبق آمارهای سازمان تبلیغات اسلامی و ستاد اقامه نماز ۷۲ هزار مسجد در کشور وجود دارد و این به معنی یک مسجد به ازای هر ۱۰۴۱ نفر در کشور است؛ آماره که نسبت به بسیاری از کشورهای اسلامی پایین‌تر است. البته براساس سند افق چشم‌انداز ۲۰ ساله نظام قرار است تا سال ۱۴۰۴ تعداد مساجد به رقم حداقل ۹۲ هزار برسد که به نظر کارشناسان تا رسیدن به این عدد فاصله بسیاری وجود دارد.

این همه در حالی است که طبق آمارهای وزارت کشور و سازمان تبلیغات اسلامی بیش از ۹۹ درصد جمعیت کشور مسلمان هستند و کمتر از یک درصد جمعیت کشور را اقلیت‌های مذهبی تشکیل می‌دهند، با این حال به رغم کمبود مسجد، خانه خدا در برخی از مناطق با مشکلات دیگری نیز روبه‌رو است و اگرچه در برخی از مساجد کشور شاهد یک مدیریت شایسته و هدفمند هستیم که توانسته است نتایج بسیار ارزنده‌ای را به دنبال داشته باشد اما پدیده‌هایی که در طول زمان در محلات و مناطق مختلف باعث شده تا شاهد افول کارکردهای مسجد باشیم، بد نیست بدانید چندی پیش طرح خودکام‌نامه آماکن مذهبی کشور انجام شد که نتایج این طرح نیز به شرح ذیل است که خود گویای تمامی دغدغه‌های مادر این گزارش است.

مساجدی که سه نوبت نماز را اقامه می‌کنند حدود ۶ درصد از کل مسجدهای کشور را تشکیل می‌دهند، بسیاری از مساجد از جهت بهداشتی و نظافت ظاهری جاذبه‌ای برای جوانان ندارند، خادمان و هیئت‌انما در غالب مساجد کشور تنها جنبه‌ای برای جوانان ندارند، بلکه خود مانع فعالیت بسیج و کانون‌های فرهنگی جوانان هستند، بیشتر مسجدهای کشور تنها در موقع نماز باز بوده و نقشی در اجتماع و حل معضلات فرهنگی و اجتماعی ندارند.

بدین ترتیب، می‌توان اینگونه نتیجه گرفت که بیشتر مساجد به‌طور متوسط تنها نیم ساعت در هنگام نماز صبح، نیم ساعت در هنگام نماز ظهر و یک ساعت در هنگام نماز مغرب باز هستند و کاملاً واضح است که این‌گونه مساجد نمی‌توانند به عنوان پایگاه و مرکز اصلی مراودات جامعه اسلامی قرار گیرند و از اینگونه مساجد با این نوع فعالیت نمی‌توان انتظار داشت که گره‌گشایی مشکلات جامعه باشد و به عنوان یک پایگاه و یک سنگر بتواند در مقابل تهاجم فرهنگی و همه‌جای‌شبه‌نوروزی دشمنان مورد استفاده قرار گیرد. ضمن اینکه مسجد به عنوان یک مکان مقدس می‌تواند بهترین مکان برای تقویت و توسعه سبک زندگی ایرانی - اسلامی مورد استفاده قرار گیرد.

■ مسجد سنگر است همه ما به یاد داریم که در

سبک حمایت

نگاهی به کارکردهای صندوق‌های قرض‌الحسنه خویشاوندی و محله‌ای

یک صندوق پر از همدلی و همراهی

■ علیرضا نوروزی

افراد و خانواده‌هایی که با مشکلات متعدد اقتصادی در زمینه‌های ازدواج، اشتغال، تهیه مسکن، تأمین نیازمندی‌های خانواده، تحصیل فرزندان و... روبه‌رو هستند در جامعه کم نیستند و این موضوع موجب بروز برخی ناهنجاری‌ها و مشکلات شده است. هر چند ممکن است تغییر در اولویت‌بندی ارزش‌ها در ذهن افراد و لذا تغییر در سبک زندگی آنها موجب شده باشد که مسائل و مشکلات اقتصادی بر سایر ابعاد دینی، فرهنگی و هنجارهای اجتماعی اثر نگذارد، اما توجه اکید به دستورات دینی و بسیاری از آیات الهی بر موضوع قرض‌الحسنه، اتفاق و کمک به نیازمندان شاهد این مدعا است که تا چه حد رفع مشکلات اقتصادی مؤمنان در جامعه اسلامی اهمیت دارد و مسلمانان نمی‌توانند نسبت به آن بی‌تفاوت باشند. بی‌شک تشکیل صندوق‌های قرض‌الحسنه با رعایت کامل موازین اسلامی در این زمینه بسیار راهگشاست. حجت‌الاسلام محمود نیکخواه بهرامی، کارشناس مسائل فرهنگی و استاد حوزه و دانشگاه در گفت‌وگو با «جوان» نظراتی در این زمینه دارد که در ادامه می‌خوانید.

■ هدف از تأسیس اولین صندوق‌های قرض‌الحسنه

اعطای وام به صورت قرض‌الحسنه، از جمله توصیه‌های اسلامی و یکی از سنت‌های نیکو و روش‌های کارآمد جامعه اسلامی است که بسیاری از وابستگی‌های افراد به وام‌های با بهره در سطح جامعه گرفته‌شود. در آیات متعدد قرآن کریم هنگام دستور یاری‌رسانی به نیازمندان، اولویت‌بندی مشخصی نیز برای آن ذکر شده است. به عنوان نمونه، در آیه ۲۶ سوره نساء چنین آمده است: «و خدا را بپرستید و چیزی را شریک او قرار ندهید و به پدر و مادر و نیز به خویشان و یتیمان و مسکینان و همسایه نزدیک و همسایه دور و فقیق نزدیک همکار، هم‌مجلس، همسفر و در راه مانده و برده مملو کتان نیکی بسزا کنید که همانا خواندن کسی را که متکبر و فخر فروش است دوست ندارد.» این آیات نشانگر این مطلب است که تفکر الهی، کمک‌رسانی به آشنایان و همسایگان از ارزش و اهمیت بالایی برخوردار است و مدل‌های قرض‌الحسنه خویشاوندی و محله‌ای بهترین شیوه برای آن است.

■ آثار و برکات احیای قرض‌الحسنه‌ها

احیای قرض‌الحسنه‌ها علاوه بر اینکه می‌تواند آثار فرهنگی، مذهبی و تربیتی فراوانی را به همراه داشته باشد، همچنین جویا شدن از مشکلات خویشان، دوستان و همسایگان و کمک‌رسانی نظام‌مند تا حد مقدور و تقویت صله‌ارحام و دیدار و آشنایی با همسایگان، توجه به اولویت‌بندی‌های دستورات دینی در کمک‌رسانی به نیازمندان، تقویت انگیزه و توجه و کمک‌رسانی به نیازمندان در میان اعضای خانواده و همسایگان، زمینه آشنایی افراد عادی یا قوانین و مقررات الهی در حوزه مسائل مالی و تقویت بنیان دینی آنها را، دیگر برکات آن است. در صورت تشکیل صندوق قرض‌الحسنه در مساجد توسط اهالی محل، زمینه آشنایی و ارتباط مردم با مساجد تقویت خواهد شد و این موضوع افراد مساجد را محلی برای تأمین نیازهای دنیوی و اخروی خود خواهند یافت. وجود شناخت و اعتماد نسبی بیشتر میان دوستان و آشنایان یا هم‌محله‌ای‌ها که به نحوی ضمانت بازگشت وام خواهد بود و جایگزین ضمانت‌های معتمدین محل‌بازرگان فامیل هستند، منبع مالی این صندوق‌ها را کوچک‌کوکب بزرگ مردم تشکیل می‌دهد و توان مالی صندوق‌ها در پرداخت قرض‌الحسنه بستگی کم به حجم سپرده‌ها دارد. از سوی دیگر منابع مالی صندوق‌های قرض‌الحسنه نیز عمدتاً جهت رفع نیازهای افراد و همچنین به صورت وام‌های ازدواج، تهیه و خرید مسکن، رهن و اجاره، معالجه بیماری، تأمین بدهی، تأمین سرمایه کسب و کار، خرید وسایل ضروری منزل، وام تحصیلی و... پرداخت می‌شود.

■ محل مصرف منابع مالی صندوق‌های قرض‌الحسنه

صندوق‌های قرض‌الحسنه دارای تشکیلات متعددی است و به‌طور معمول هر صندوق دارای یک هیئت‌انما است که اعضای آن اغلب از معتمدین محل‌بازرگان فامیل هستند. منبع مالی این صندوق‌ها را اسبده‌های کوچک بزرگ مردم تشکیل می‌دهد و توان مالی صندوق‌ها در پرداخت قرض‌الحسنه بستگی کم به حجم سپرده‌ها دارد. از سوی دیگر منابع مالی صندوق‌های قرض‌الحسنه نیز عمدتاً جهت رفع نیازهای افراد و همچنین به صورت وام‌های ازدواج، تهیه و خرید مسکن، رهن و اجاره، معالجه بیماری، تأمین بدهی، تأمین سرمایه کسب و کار، خرید وسایل ضروری منزل، وام تحصیلی و... پرداخت می‌شود.

■ ضرورت احیای شیوه‌های سنتی قرض‌الحسنه

با وجودی که اولین تشکیلات قرض‌الحسنه در مساجد یا در میان کسبه بازار و خانواده‌ها شکل گرفت، اما با گذر زمان و همه‌گیر شدن نظام کنونی اقتصاد جهانی، اغلب امور اقتصادی افراد و به ویژه سیستم قرض دادن و قرض گرفتن، در نظام بانکی یا مؤسسات مالی عظیم جای گرفته و به تدریج غالب افراد جامعه این نوع سیستم‌ها را جایگزین شیوه‌های سنتی قرض‌الحسنه کرده‌اند. با این حال موانع و مشکلات فراوان مردم در گذر از بوروکراسی اداری و گرفتن وام‌ها از سوی و کم‌رنگ شدن روح معنوی و فرهنگی لازم در بانک‌ها و اینگونه مؤسسات مالی از سوی دیگر، در نهایت موجب ناکارآمدی و کم‌رنگ شدن انجام این امر الهی در جامعه اسلامی شده است و لذا احیای شیوه‌های سنتی قرض‌الحسنه، همچون قرض‌الحسنه خویشاوندی و محله‌ای با محوریت مساجد به عنوان مکمل یا حتی جایگزین شیوه‌های مدرن پیشنهاد می‌شود.

شرایط مطلوب‌تر بود و به رغم عدم بهره‌مندی از امکانات پیشرفته مساجد نقش تأثیرگذارتری داشتند. وی با بیان اینکه نیازمند بازگشت به مدیریت جهادی سال‌های اول انقلاب هستیم، می‌گوید: آنچه اهمیت دارد این است که کار برای مسجد باید جهادی باشد و گزینه جواب نمی‌دهد. همین روحیه جهادی در سال‌های اول انقلاب باعث شد تا شاهد نقش‌آفرینی مساجد در سال‌های اول انقلاب و دوران دفاع مقدس باشیم. وی می‌گوید: اگرچه کارکرد و ماهیت اصلی مسجد عبادتگاه است اما فعالیت مسجد نباید تنها به این مسئله محدود شود، بلکه مسجد به عنوان یک سنگر باید محلی برای رسیدگی به مهم‌ترین کارهای مردم باشد. از اقدامات فرهنگی و اجتماعی و مشارکت دادن مردم در برنامه‌ریزی برای اداره محله.

وی می‌گوید: یکی از مهم‌ترین ظرفیت‌هایی که در برخی از مساجد مورد غفلت واقع شده نوجوانان و جوانان هر محله و منطقه هستند که بر مبنای خوشنودق در مساجد باید برای جذب آنان و پرکردن اوقات فراغتشان برنامه‌ریزی کنند.

وی با اشاره به این همین است که وقتی با حجت‌الاسلام مساجد در مناسبت‌های مختلف مانند محرم و صفر یک تنه کل بار برنامه‌ریزی برای مشارکت مردم در عزاداری را بر دوش می‌کشید، نوجوانان و جوانان محله با اشتیاق فراوان پای کار بودند و...

شاید برای همین است که وقتی با حجت‌الاسلام والمسلمین میرهادی استاد حوزه و دانشگاه که خود سال‌ها امام جماعت یکی از مساجد مشهد را بر عهده داشته است صحبت می‌کنم می‌گوید: اکنون نیز به

لطف خدا مساجد ما مملو از حضور اقشار مختلف مردم خصوصاً نوجوانان و جوانان است، اما کاملاً اعتقاد دارم که در سال‌های اول انقلاب و در دوران دفاع مقدس مساجدی که سه نوبت نماز را اقامه می‌کنند حدود ۶ درصد از کل مسجدهای کشور را تشکیل می‌دهند، بسیاری از مساجد از جهت بهداشتی و نظافت ظاهری جاذبه‌ای برای جوانان ندارند، خادمان و هیئت‌انما در غالب مساجد کشور تنها جنبه‌ای برای جوانان ندارند، بلکه خود مانع فعالیت بسیج و کانون‌های فرهنگی جوانان هستند، بیشتر مسجدهای کشور تنها در موقع نماز باز بوده و نقشی در اجتماع و حل معضلات فرهنگی و اجتماعی ندارند.

بدین ترتیب، می‌توان اینگونه نتیجه گرفت که بیشتر مساجد به‌طور متوسط تنها نیم ساعت در هنگام نماز صبح، نیم ساعت در هنگام نماز ظهر و یک ساعت در هنگام نماز مغرب باز هستند و کاملاً واضح است که این‌گونه مساجد نمی‌توانند به عنوان پایگاه و مرکز اصلی مراودات جامعه اسلامی قرار گیرند و از اینگونه مساجد با این نوع فعالیت نمی‌توان انتظار داشت که گره‌گشایی مشکلات جامعه باشد و به عنوان یک پایگاه و یک سنگر بتواند در مقابل تهاجم فرهنگی و همه‌جای‌شبه‌نوروزی دشمنان مورد استفاده قرار گیرد. ضمن اینکه مسجد به عنوان یک مکان مقدس می‌تواند بهترین مکان برای تقویت و توسعه سبک زندگی ایرانی - اسلامی مورد استفاده قرار گیرد.

■ مسجد سنگر است همه ما به یاد داریم که در

تعیین وقت برای فعالیت مسجد و نیز محدود شدن فعالیت‌های مسجد به اقامه نماز جماعت یا برگزاری مراسم دعاء، عدم برگزاری نماز جماعت صبح و عدم برنامه‌ریزی برای استفاده از ظرفیت‌های فراوان نوجوانان و جوانان و برکردن اوقات فراغت آنان مهم‌ترین انتقاداتی است که این روزها به برخی از مساجد وارد است و اینگونه استنباط می‌شود که برخی از مساجد کارکردهای واقعی خود را فراموش کرده‌اند.